

Priorat, paisatge cultural agrari de muntanya mediterrània, un projecte de futur

(ARTICLE DDT-000)

El passat 19 d'abril, al teatre Artesana de Falset es va presentar, públicament i formalment, a la societat prioratina el primer document del procés de candidatura de la comarca del Priorat a ser declarada paisatge cultural agrari, patrimoni mundial.

L'associació PRIORITAT, que impulsa aquesta candidatura, va constituir-se aviat farà tres anys, i la componen, a més de socis a títol individual, la DOQ Priorat, la DO Montsant, l'Associació d'oleïcultors del Priorat, la Unió de pagesos; el Consorci de la Serra de Llaberia, l'Associació de petits hotels i cases rurals del Priorat, l'Agrupació per a la restauració i el turisme rural al Priorat, el Centre Quim Soler, la literatura i el vi, Centre d'estudis del Priorat (CEP), Centre de documentació del patrimoni i la memòria (Carrutxa), Ajuntament de Gratallops, Ajuntament de Pradell i Ajuntament de Marçà. A més, compta amb l'adhesió formal del Parc Natural de la serra de Montsant.

Durant aquest temps s'ha estat treballant tant en la difusió del projecte pels pobles de la comarca, com en l'establiment dels criteris i dels valors que caldrà desenvolupar en un dossier acadèmic complet de candidatura.

En aquest acte es va signar el conveni marc de col·laboració entre Prioritat i el Consell Comarcal del Priorat, fet important pel que té d'implicació del màxim òrgan institucional en aquest projecte.

A partir d'ara, doncs, s'obre una nova etapa en el camí fins a la UNESCO. En aquesta etapa, hem cregut important poder trobar la manera d'anar difonent, d'una banda, els valors sobre els quals es basa la nostra candidatura i, a la vegada, anar explicant els diferents passos que des de PRIORITAT i amb la complicitat de les institucions, es van fent per avançar en el procés que cal seguir fins que el dossier de candidatura estigui en mans de la comissió del patrimoni mundial, que és l'organisme de la UNESCO que atorga el reconeixement als bens que s'inscriuen a la llista del patrimoni mundial.

Per tal de fer efectiva aquesta comunicació regular i periòdica, a partir d'ara tindrem una secció en el Diari del Priorat, que ens servirà de mitjà per difondre activitats i continguts.

Per a qualsevol informació, per fer-vos socis, etc, podeu adreçar-vos a coord@prioritat.org o a l'partat de correus 98 de Falset.

Què vol dir i què implica ser *paisatge cultural patrimoni mundial*?

(ARTICLE DDT-001)

El patrimoni cultural i natural, que les diferents societats identifiquen com a propi, són aquells béns que tenen valors valuosos per a les comunitats a les quals pertanyen. Tant perquè les identifiquen com perquè són símbol d'allò que representen (Montserrat, Montsant, els monuments de la Tarraco romana, les ermites romàniques, l'obra de Gaudí, el Mont Perdut, etc.).

Aquest patrimoni, especialment en els casos excepcionals, també es considera que ho és del conjunt de la humanitat. I, això, sobretot és així en els casos en què és té en compte els valors que conserva i transmet aquest conjunt, ja sigui natural, arquitectònic, paisatgístic, etc.

La UNESCO, amb l'objectiu de garantir la identificació, la protecció, la conservació i la promoció d'aquest patrimoni comú, l'any 1972 va aprovar la *Convenció per a la protecció del patrimoni mundial, cultural i natural*. L'estat espanyol va adherir-se a aquesta convenció l'any 1982.

Dins d'aquests bens que es vol reconèixer i gestionar de manera adequada, hi ha la categoria de *paisatges culturals*, que són aquells que reflecteixen la interacció entre l'activitat humana i un espai físic que no només la suporta sinó que, en certa manera, la condiona i la integra. El Priorat és un exemple excepcional de paisatge que il·lustra aquesta relació al llarg de tota la seua història

Al llarg dels anys, diferents tipus de paisatges han estat catalogats per raons diverses, com ara pel fet de **ser testimonis d'una tradició cultural i representar un exemple eminent d'ocupació del territori**. I actualment hi ha catalogats **66 paisatges culturals** a tot el món que responen a un o a més criteris dels que la UNESCO estableix com a indicadors. Aquests criteris són:

- Representar una obra mestra del geni creador humà (ex. obra de Gaudí).
- Testimoniar un intercanvi d'influències considerable durant un període donat o en una àrea determinada, sobre el desenvolupament de l'arquitectura, tecnologia, arts monumentals, o de la creació de paisatges. (ex. Palmerar d'Elx).
- Aportar un testimoni únic o excepcional sobre una tradició cultural o una civilització vivent o desapareguda (ex. Art rupestre de l'arc mediterrani peninsular, un apart del qual es troba al Priorat)
- Oferir un exemple eminent d'un tipus de construcció o de conjunt arquitectònic o tecnològic o de paisatge d'un període, o més, significatiu de la història humana (ex. Jardins d'Aranjuez)
- Ser un exemple eminent d'establiment humà tradicional, de la utilització tradicional del territori o del mar, representatiu d'una cultura o de la interacció humana amb el medi. (La vall del Madriu a Andorra, Saint Emilion).

Les conseqüències que es desprenen de la declaració de la UNESCO són enormement positives pel que fa a la **promoció a nivell mundial d'un espai i de tot allò que s'hi relaciona**. una declaració d'aquesta mena no implica la interdicció de fer qualsevol

actuació sobre el territori. **La clau és una gestió acurada, necessària i exigible, que garanteixi que les actuacions afavoriran els valors pels quals aquell espai ha estat declarat patrimoni mundial i no el desvirtuaran.**

En propers articles seguirem explicant per què el paisatge del Priorat pot optar a aquest reconeixement.

PRIORITAT: Priorat, paisatge cultural patrimoni mundial de la UNESCO.

Ap. de correus, 98 FALSET- coord@prioritat.org

L'herència dels nostres padrins

(article DDT 002)

El dissabte 29 de maig, a la Vilella Baixa, va haver-hi la trobada anual de la gent gran de la comarca. Unes 700 persones es van aplegar en un dels pobles més petits i més característics del Priorat.

PRIORITAT, paisatge cultural patrimoni mundial va voler fer una primera presa de contacte amb aquest col·lectiu, que a casa nostra és quantitativament i qualitativament important.

Pel que fa al projecte de candidatura del Priorat a "paisatge cultural patrimoni mundial", aquesta importància esdevé és encara més gran. Pels motius que allà es van exposar sucintament i que en properes trobades anirem concretant.

Si avui la majoria de les entitats civils de la comarca, amb l'acord de Consell Comarcal i adhesions de fora i de dins, hem decidit que podem aspirar a aquest reconeixement de la UNESCO, és gràcies a l'esforç i la tenacitat dels nostres avantpassats i, per tant, dels nostres padrins i padrines que es van trobar a la Vilella fa 15 dies.

Els paisatges culturals són els que il·lustren la interacció en la relació entre les persones i l'espai físic, natural. I si el nostre és un **paisatge cultural** de primera magnitud, que podeu estar segurs que ho és, ho devem a tots aquests prioratins i prioratines que han fet possible mantenir una activitat agrícola, malgrat les dificultats de tota mena que durant segles s'han succeït en aquest territori nostre. Una activitat, encara viva, que ha "dibuixat" un paisatge únic.

La primera cosa que hem de fer, doncs, és agrair-los-hi. **Si som on som i podem aspirar a ser alguna cosa més és gràcies a ells.**

Però des de PRIORITAT pensem que no n'hi ha prou amb l'agraïment. Perquè encara els necessitem. Perquè ara i demà ens són imprescindibles, com ho han estat en el passat, per poder donar testimoni de la memòria col·lectiva que forma part d'aquest valor cultural que acompanya de manera inseparable el paisatge.

Elles i ells són els dipositaris d'una herència que ve de lluny i que, en el moment actual -- on la pressa i altres factors arramblen amb tot el que troben--, voldríem preservar per tal que entre tots fóssim capaços d'assumir el repte de saber-la gestionar de manera digna. **Necessitem la seua memòria i els seus coneixements per no perdre ni una cosa ni l'altra.**

Per això, hem agafat el compromís de trobar-nos, mitjançant les associacions i el Consell Consultiu de la Gent Gran per mirar de concretar de quina manera uns i altres podem col·laborar i com poden ajudar-nos a tirar endavant la candidatura. En continuarem parlant.

De quin "paisatge cultural" parlem quan parlem del Priorat?

(ARTICLE DDT 003)

En l'article passat dèiem que els *paisatges culturals* són aquells que reflecteixen la interacció entre l'activitat humana i un determinat espai físic. I, en aquest context, i segons els criteris de la UNESCO, el Priorat seria *un exemple eminent d'establiment humà tradicional, de la utilització tradicional del territori (o del mar), representatiu d'una cultura o de la interacció humana amb el medi.*

I això vol dir que, en certa manera, el nostre paisatge és com un llibre obert. Un llibre que explica i il·lustra de quina manera els habitants que han poblat aquesta comarca --des de molt abans que aquest concepte territorial existís-- s'han relacionat amb l'entorn i de quin manera aquest espai físic primigeni ha condicionat, també l'activitat humana.

El nostre paisatge conté, encara i de manera excepcional, les petjades que hi han anat deixant els nostres avantpassats. Des dels més llunyans (que no tenien ni nom), fins als nostres padrins immediats, prioratins i prioratines amb noms i cognoms i cares conegudes.

Des de les pintures de l'art rupestre, amb mostres ja considerades patrimoni mundial per la UNESCO, fins a despús ahir, i fins avui mateix, amb cadascuna de les civilitzacions que han conviscut i s'han alternat en aquest boci de món delimitat per serres i colls.

El nostre paisatge ha anat esculpint-se, transformant-se, i seguint els avatars que l'han fet ser ara ric, ara devastat, però sempre amb la petjada agrària com a motor i llast alhora. I en el nostre cas això no és només una herència que ha esdevingut fòssil. En el nostre cas, aquest fet, aquest paisatge agrari continua sent una cosa viva. Per això, la candidatura que volem presentar a la UNESCO és la de "paisatge agrari de muntanya mediterrània" perquè el Priorat ha estat i segueix sent això: una mostra condensada, una maqueta de mida natural del mosaic agrari que il·lustra la riquesa i la misèria d'aquesta mena de paisatges. Uns paisatges que han estat i aquí encara són, l'essència de la diversitat de la Mediterrània de terra endins. Un món que ha estat bressol de civilitzacions des de l'essencialitat dels productes que la terra ha donat: l'oli, el vi i el pa.

Aquest llibre obert que és el Priorat, té capítols diversos, que anirem desgranant en propers articles.

El Priorat, un llibre obert

(ARTICLE DDT 004)

En el darrer article parlàvem del paisatge de la nostra comarca com d'un llibre obert..

Si reprenem aquesta metàfora, abans d'agafar capítol per capítol, hauríem de parlar de com està escrit aquest llibre, de quin llenguatge i quina disposició el fan entenedor i llegible.

La llegibilitat del paisatge prioratí és basa, primer de tot, en la nitidesa en què estan disposats els elements que el configuren. Les lletres són clares i ben dibuixades i els mots estan ben delimitats. No hi ha confusió entre els diferents espais: pobles, conreus, bosc, etc.

Podem llegir part de la història agrària de la nostra comarca, per exemple, a partir de tot el patrimoni de la pedra seca, ric i variat. Us heu parat mai a observar la diversitat de "pedres" i de maneres de fer-les servir per construir un marge? Encara que conegut, és un exercici visualment plaent i a la vegada instructiu, com un llibre amb imatges suggerents i ben escollides per explicar les característiques d'un territori i la traça de la gent que l'ha habitat i l'habita.

Un observador perspicaç, que aquest dies s'ha passejat per la nostra comarca, parlant dels marges que ha anat trobant aquí i allà, la definia com un mosaic de traça i esforç. I aquesta definició està escrita sobre el paisatge i és aquí on ell l'ha pogut llegir i entendre. També podem llegir l'habilitat que la necessitat ha esmolat, com s'ha fet per manera d'aprofitar cada gota de la preuada aigua, amb cisternes, anjubs i cadolles.

Podem, també, llegir l'espiritualitat del nostre territori en la munió d'ermites que trobem a cada pas, ermites que ens parlen d'unes creences religioses, d'unes advocacions sovint també relacionades amb l'activitat agrària i, ai las, amb la preocupació per les bones collites, per l'aigua quan cal, per la por a la pedregada (només cal resseguir els gojos...) però també d'uns rituals de relació entre els pobles i de la festa que els acompanya.

I podem llegir en la distribució dels nostres pobles, ben dibuixats encara, sense invasions estranyes ni massa construccions fora de lloc i ni desubicades, podem llegir en la seua fesomia, en els seus campanars que albirem dels uns als altres, una manera d'humanitzar el territori que ve de lluny i que pel fet de ser viva encara avui, ens parla d'una continuïtat que, en el món en què vivim, és un valor important.

Aquesta continuïtat i la nitidesa que dèiem al començament són valors que cal preservar perquè cada vegada costa més de trobar indrets amb caràcter propi definit, que no siguin "intercanviables" amb qualsevol altre. El nostre paisatge mostra i explica la història i el present i hem de ser conscients cap a quin futur volem que apunti.

El Priorat, tradició i innovació

(ARTICLE DDT 005)

Dèiem que el nostre paisatge-llibre ens parla del passat, del present i ens apunta el futur. Això, de fet, ho fan tots els paisatges.

Tenim paisatges que ens expliquen transformacions que han anorreat el passat, llunyà i no tant, i que han convertit un determinat territori en alguna cosa radicalment diferent d'allò que havia estat i que han despersonalitzat talment un entorn que ni els seus propis habitants no s'hi reconeixen, no s'hi identifiquen.

Aquesta transformació radical es pot traduir en la desaparició d'un entorn rural i agrari substituït per un entorn industrialitzat. Vegeu sinó els antics camps d'ametllers, avellaners i olivers ara ocupats per petroquímiques al Camp de Tarragona..., o urbanitzacions que han envaït espais naturals, o pedreres que fan desaparèixer literalment colls i turons damunt de les Irls. Aquestes transformacions, al marge d'altres consideracions que ara no fan al cas, també ens apunten a un determinat futur...

D'altres transformacions no són tan radicals i només ens parlen del canvi d'una manera d'explotar la terra que ara esdevé més mecanitzada, i que pot il·lustrar en determinats llocs el pas de l'agricultura extensiva cap a l'agricultura intensiva.

Molts sovint, aquestes transformacions també ens parlen de la pretesa incompatibilitat entre tradició i innovació. Com si pel fet de voler estar al dia pel que fa a les tecnologies que ens han de permetre rendibilitzar costos i esforços, ens haguéssim de carregar, literalment i metafòricament, una tradició mil·lenària en l'ús i aprofitament dels recursos agraris.

En aquest sentit, el paisatge agrari del Priorat, en tant que reflex d'un determinat model agrari que aposta per la qualitat dels productes i dels serveis que s'hi relacionen, en lloc de mirar només la quantitat (el "fato, fato" que diem) és un paisatge que permet transmetre el missatge que aquests dos ingredients: tradició i innovació no són excloents, no tenen perquè ser ho fatalment, ans al contrari, és en l'aliança entre els dos que es troba una llavor de futur. Un futur que pot ser això que ara se'n diu "sostenible" i que dit d'una altra manera és el contrari d'allò de "farts avui i gana per demà".

L'adequació a la modernitat ben entesa d'un entorn agrari i rural, dels seus conreus, dels seus pobles, de les seues carreteres, de tot allò que s'hi fa i s'hi desfà, ha de tenir en compte aquesta premissa de compatibilitat possible i desitjable entre tradició i innovació. I també ha de tenir present en tot moment la noció de les dimensions. El nostre paisatge és una lliçó d'aquest equilibri i d'aquest sentit de la proporció i actuacions com, per exemple, el pont de la variant de Falset trenquen aquest equilibri de manera innecessària. La gestió enraonada de l'entorn és un dels reptes que tenim si volem fer reconèixer el valor del nostre paisatge cultural.

El Priorat, una identitat singular

(ARTICLE DDT 006)

El paisatge prioratí, a més de nítid i equilibrat, és un paisatge que representa de manera excepcional la diversitat dels paisatges mediterranis de secà i en aquesta representació hi té un paper important l'orografia, que condiciona en bona part els seus trets identitaris, tant físics com culturals.

En un espai prou ben delimitat, les serres que configuren l'amfiteatre que és la comarca ens separen dels territoris veïns del Camp i de l'Ebre i per això el Priorat és una frontissa que no pertany de manera clara a cap dels dos àmbits i a la vegada té trets dels dos, segons el criteri que serveixi de bases per delimitar-ho.

Aquesta condició de frontissa, de ròtula, la podem copsar sobretot en l'espai físic, però també és fa evident en altres àmbits. I això ho podem veure en l'esmicolament intern que és la comarca del Priorat, una comarca gens homogènia, ans al contrari. Una comarca que concentra en el seu interior fronteres de tota mena: lingüístiques, eclesiàstiques, vinícoles, climàtiques, etc.

De fet el paper de frontissa ja porta implícit aquesta mena de trencaclosques de l'element que fa de transició entre territoris.

Aquest esmicolament, aquest mosaic que el paisatge ens mostra de manera evident és el que constitueix essencialment la identitat comarcal, una identitat curiosa, paradoxal, perquè es basa precisament en la manca d'unitat i harmonia.

I això que pot ser considerat (i de fet ho ha sigut) com un element negatiu, disgregador, separador i generador de picabaralles estèrils i poca-soltes, és el que ens dóna el caràcter que ens fa ser com som, des d'Ulldemolins al Masroig (tots dos amb tradició de cançons de pandero) des de La Bisbal al Pradell, amb un patrimoni de pedra seca diferent i variat, però valuós com pocs. Diferent sí, tu diràs! però comú i compartit si volem, perquè la varietat ens fa rics.

Com comú i ric és el patrimoni lingüístic que representa, per exemple, les 7 maneres diferents de dir la paraula "esperonar" que, només al Priorat, podem trobar.

Quan al començament de l'article dèiem que el Priorat representa un exemple excepcional del paisatge mediterrani de secà, ho dèiem precisament per aquesta raó: perquè la Mediterrània és un mosaic de conreus, que nosaltres tenim; de maneres de fer, de dir, diverses i acolorades segons la claror de cada lloc, segons les muntanyes que delimiten les valls i colls, segons el vent que bufa cada tarda o cada matí, segons les pedres amb que estan fets els marges, segon l'aigua que hi ha o manca.

El Priorat és una mena de maqueta de mida natural de tots els trets identificadors del paisatge agrari de la muntanya mediterrània. L'excepcionalitat i universalitat del nostre territori és la suma de tots els elements distintos i distintius que el configuren. I per això, la nostra comarca és digna de figurar a la llista patrimoni mundial.

Un paisatge humanitzat des de la prehistòria

(ARTICLE DDT 007)

Aquest paisatge nostre, que ens hem proposat de mirar amb una altra mirada, és a dir de manera diferent de com el veiem cada dia, sense adonar-nos de coses que pel fet de tenir-lo sempre present a vegades no som capaços de veure. Aquest paisatge nostre, que volem revisitar i redescobrir, ens ofereix una sèrie de valors que, encara que sovint no els vegem o no siguem conscients que els té, hi són. Des de molt abans que els miréssim naltros i els nostres avantpassats, des de sempre.

I hi són, en certa manera esperant que naltros, els prioratins i prioratines d'ara i aquí els vegem, els valorem i els dignifiquem. Cosa que no és pas tan difícil, ni requereix de grans inversions de cap mena. Només ens cal aturar-nos, mirar, comparar, pensar, reflexionar. I escoltar què ens vol dir aquest paisatge, que no només se'ns presenta a la mirada de manera nítida, sinó que ens parla, i ens explica tot allò que ja hem dit que ens transmet gràcies a la seua legibilitat.

El nostre paisatge, bàsicament i fonamentalment agrari, ens parla de la nostra història col·lectiva. I fins i tot ens parla del nostre territori abans que els éssers humans comencéssim a habitar-lo.

Sabíeu que des del punt de vista de la geologia, el Priorat duu al seu damunt, i a les seves entranyes, més de 400 milions d'anys d'història?

I, per parlar dels temps en què ja hi "érem", dels temps en què ja "vam" començar a deixar-hi empremta, sabíeu que a casa nostra hi ha testimonis de presència, és a dir de vida humana, aproximadament entre 6.000 i 4.000 anys abans de la nostra era?

I sabíeu que aquests testimonis, nombrosos i de qualitat, la UNESCO ja els ha inclòs dins de la seva llista del patrimoni mundial, des de 1998? I que encara enguany se n'han descobert nous exemples a Montserrat?

Tot això ens explica que venim de lluny i que hem heretat un patrimoni que hem de respectar, valorar i, sobretot, deixar per als que vindran darrere nostre. Milions d'anys ha estat així. Ara, en molts aspectes podem triar l'herència que volem deixar. Només cal que siguem capaços de mirar, escoltar, pensar, reflexionar i decidir.